

การเปลี่ยนผ่านเมืองที่ยั่งยืนในบริบทสังคมไทย: Transformative Towards Sustainable City in Thai Context

วันที่ 27 มี.ค. 2565 เวลา 13:08 น.

“ปัญหาของแผ่นดิน”

โดย ดร.คะริน สัจเจย์

อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อม
และทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

“ ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา การบริหารการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยเอง ได้มีแนวทางการพัฒนาเมืองภายใต้ **แผนปฏิบัติการ 21 (LA 21)** ที่เห็นความสำคัญ และเรียกร้องให้สังคมได้มีการบริหารจัดการเมืองอย่างองค์รวม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ”

โดย...ดร.คะริน สัจเจย์

กว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา พัฒนาเมืองจะอยู่ภายใต้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ในบริบทสากล ซึ่งเกิดขึ้นจากความตระหนักถึงผลกระทบจากแรงขับเคลื่อนภายใต้พลวัตและการเปลี่ยนแปลงระบบแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ค่านิยม อันก่อให้เกิดการความเสี่ยงกับความมั่นคงระบบนิเวศ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพที่ยั่งยืน

ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาการบริหารการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยเองได้มีแนวทางการพัฒนาเมืองภายใต้แผนปฏิบัติการ 21 (LA 21) ที่เห็นความสำคัญและเรียกร้องให้สังคมได้มีการบริหารจัดการเมืองอย่างองค์รวม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่ครอบคลุมผ่าน 3 สาขาหลัก คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) ความเท่าเทียมทางสังคม และการรักษาสิ่งแวดล้อม ด้วยมาตรการ และการกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ในลักษณะกระบวนการร่วมสร้าง “ระเบียบแบบแผนการเรียนรู้ร่วมระหว่างสังคม” ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา

การพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ก่อให้เกิดการบริโภคพลังงาน การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง บทบาท หน้าที่ของเมือง (city functions) และรูปแบบการบริการของทุนนิเวศ (Ecological services) และทรัพยากรที่จำเป็นต่อการเติบโต ด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนของคนในสังคม สังคมไทยเองได้ตระหนักถึง การส่งเสริมการพัฒนาเมือง ยั่งยืนภายใต้แนวคิด “วาระการพัฒนาเมืองใหม่ (New Urban Agenda: NUA)” กับการสอดประสานการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทสากล โดยได้เน้นถึงการศึกษาวิจัย ถอดบทเรียน “การพัฒนาตัวแบบเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านเมือง ยั่งยืน (City Sustainable Transformative Learning Module)” โดยเห็นว่า การพัฒนาเมืองเปรียบเสมือนห้องทดลอง เพื่อการพัฒนาชุดความคิด การส่งผ่านผลการเรียนรู้สู่การพัฒนาเชิงประจักษ์

ซึ่งในภาพรวมจะพบว่า เมืองคํประกอบสำคัญเพื่อการเปลี่ยนผ่าน (Turning point) เมืองที่ประกอบด้วย 1) การค้นหา โจทย์ เป้าหมาย ขอบเขต วาระการพัฒนาเมือง ในมิติต่างๆ อาทิ เมืองคาร์บอนต่ำ เมืองสีเขียว เมืองนิเวศ ชุมชนเมือง ยุคใหม่ ทัศนคติความเป็นเมืองชีวภาพ เมืองเพื่อสิ่งแวดล้อมเฉพาะด้าน หรือ เมืองอัจฉริยะ เป็นต้น 2) การพัฒนา “กระบวนการร่วมสร้างเรียนรู้ทางสังคม (Social Knowledge Co-creation) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการพัฒนาเมือง กับความสัมพันธ์เป้าหมายการพัฒนาระดับของประเทศ จังหวัด และท้องถิ่น เพื่อให้เป็นแนวทางการพัฒนามิติของ เมืองที่คาดหวัง กับความสอดประสานมิติการพัฒนาเมือง และองค์ประกอบเชิงทุนของพื้นที่ อาทิ ทุนระบบนิเวศ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทางเทคโนโลยี และทุนทางกายภาพ ที่เอื้อต่อการ บริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานของเมือง บทบาท หน้าที่ และการบริการของเมือง

และ 3) การกำหนดภาพฉายอนาคต เพื่อนำไปกำหนดทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ รวมทั้งการพัฒนา เครื่องมือ และกลไก เพื่อให้เกิดความครอบคลุมประสิทธิผลและประสิทธิภาพของทางเลือกการพัฒนาเมืองตลอดจนเกณฑ์ชี้วัด และปัจจัย สำเร็จการบริหารเชิงประจักษ์ของเมือง ภายใต้พลวัต และการเปลี่ยนแปลงระบบแวดล้อมทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีทั้งนี้ การพัฒนาพัฒนาตัวแบบการเรียนรู้ ดัง กล่าว ไม่ได้หมายถึงกระบวนการที่ต้องยึดติดกับขั้นตอนที่กล่าวมา โดยอาจเป็นการดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาใน ลักษณะ “วงล้อแห่งการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ” ที่ควรตระหนักว่า การเปลี่ยนผ่านดังกล่าว ได้เติมเต็มประเด็นช่องว่างทางความคิด หรือทิศทางการพัฒนาในลักษณะใด และควรปรับฐานคิดการพัฒนา (Re-profiling) เพื่อนำไปสู่การ ถ่ายทอดแผนสู่การปฏิบัติ ที่สอดคล้องเป้าหมายเชิงคุณภาพ เชิงปริมาณการพัฒนา

ทั้งต้องสอดคล้องกับศักยภาพของผู้ร่วมพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนควรได้พิจารณาถึงความครอบคลุม ด้าน ความไม่แน่นอน หรือปัจจัยเสี่ยง ของเมืองว่าจะเผชิญกับอะไรบ้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป และ เปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันภายใต้เงื่อนไขใหม่ของสังคม (อาทิ การอุบัติของโรคเกิดใหม่ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน) การตระหนัก ถึง ผู้มีบทบาทหลักการพัฒนาเมือง ในสองลักษณะ คือ องค์กรรัฐ ภาคประชาสังคมที่เอื้อให้เกิดการพัฒนา (Development Enablers) เชิงนโยบาย ข้อกฎหมาย ความร่วมมือระหว่างองค์กรรัฐ และภาคประชาสังคม และอีกตัว แสดงคือ ผู้ที่เอื้อให้เกิดการปฏิบัติ (Operational Enablers)

ขณะที่เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรได้ตระหนักว่า การพัฒนาเมืองควรมีความ “สมดุล” กับ องค์ประกอบคุณค่าเชิงพื้นที่ พื้นฐานของเมืองที่สำคัญ อาทิ เมืองเกษตร เมืองชายฝั่ง เมืองเมืองลักษณะที่มีความ เชื่อมต่อ (corridor) กับหน่วยย่อยของเมืองอื่นๆ แรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์กับการชดเชย ตอบแทนคุณทางนิเวศ การเติมเต็มเรื่องนวัตกรรมจัดการ และทิศทางการสร้างพลังความร่วมมือการขับเคลื่อนทางสังคม การเพิ่มคุณค่า ด้านภูมิ-นิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถเชื่อมต่อการพัฒนาในมิติอื่นๆ ของสังคม ทั้งการศึกษาวิจัย เชิงลึก การนำเครื่องมือเชิงประยุกต์เพื่อการเรียนรู้ ทางวิทยาศาสตร์ หรือ สังคม อาทิ การวิเคราะห์เชิงระบบ การ วิเคราะห์ภาพฉายอนาคต การกำหนดกรอบแผนพัฒนาเมืองกับความสัมพันธ์ BCG Model แผนพัฒนายุทธ Canvas Model เป็นต้น

ขณะที่ ตัวแบบการเรียนรู้ ที่สำคัญ สุดท้ายคือ การพัฒนา และส่งผ่านเป็นนวัตกรรมเพื่อการเปลี่ยนผ่านการพัฒนาเมือง พร้อมทั้งการกำหนดแผน การประเมินผลสัมฤทธิ์ และความสำเร็จ เพื่อนำสู่เครือข่าย องค์กร ชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ที่ผ่านมา สังคมไทยเองประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยอาจกล่าวได้ว่าเป็น “เมืองต้นแบบแห่งการเรียนรู้” เพื่อการเปลี่ยนผ่านเมืองยั่งยืนในมิติต่างๆ ของสังคมไทย อาทิ จังหวัดนนทบุรี ด้วยการเรียนรู้การพัฒนาภาพอนาคตวิถีชีวิตสู่เมืองคาร์บอนต่ำ บนพื้นฐานการบริโภคและการดำเนินชีวิต ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เทศบาลเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ ภาพฉายอนาคตและตัวแบบกระบวนการร่วมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทางเลือกยุทธศาสตร์คาร์บอนต่ำ และแผนการบริการจัดการเมืองที่ยั่งยืน จังหวัดตราด การยกระดับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อเข้าสู่สังคมคาร์บอนต่ำ จังหวัดนนทบุรี (อำเภอบางใหญ่) ที่เน้นถึงการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมกลไกการสร้าง ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน และการกระจายรายได้กลับสู่ชุมชน จังหวัดพะเยา ที่เน้นถึงการพัฒนา กลไกการพัฒนาพื้นที่ ที่กับความสัมพันธ์ ความเข้มแข็งด้านวิสาหกิจชุมชนและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน การพัฒนาเมืองน่าอยู่ของสังคมไทย

ที่น่าสนใจ ในขณะนี้ จะเห็นว่า กรุงเทพมหานคร ได้รับการจัดอันดับ 1 ด้านการเป็นเมืองน่าเที่ยวที่สุดในเอเชียแปซิฟิก (Best City: DestinAsian; Reader's Choice Awards 2022) ที่สามารถกล่าวได้ว่า กรุงเทพฯ ได้เรียนรู้ พัฒนาด้วยการนำมรดกเสน่ห์วิถีแห่งเมือง ประกอบกับความโดดเด่นทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ การยกระดับการท่องเที่ยว ทั้งยังเสริมสร้างเศรษฐกิจของเมือง กับความสมดุลที่สามารถรักษาฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างลงตัว

เรียบเรียงโดย....งานสื่อสารองค์กร กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี ม.มหิดล